

Egy újabb napló

TÓZSÉR ÁRPÁD: *IDŐCSAPDÁK*

A naplók műfajának sajátossága, olvashatjuk Tózsér Árpád *Időcsapdák* című munkájában, hogy bennük az emlékeinkkel látunk [101.]. S ehhez mindjárt hozzátehetjük, hogy minél nagyobb időintervallumot tekint át az emlékező szem, a valós és az „újraelt” élmények elrendezése annál inkább az emlékező világlátásától, világnézetétől függ. A napló történeteit tehát az olvasónak érdemes a történetirő és a saját szemléletét összevető, tisztázó szemüvegen keresztül szemlélni. Az olvasottak illetően kettős fénytörésbe helyezése azáltal, hogy a napló történeteit eltérő tapasztalatok intellektuális részévé avatja, mintegy lehetővé teszi azok újraértelmezését s az enyészettől történő megmentésüket. S nem mellékesen mindeközben kirajzolódik mind a szerző, mind a befogadó világnézeti portréja is.

Az *Időcsapdák*, vagy ahogy a szerző könyve alcímében jelzi, a *Naplók naplója* a 2008-tól 2012-ig terjedő időszak eseményeit évekre bontott fejezetekben tárja elénk. Az alcím a korábban különböző címeken megjelent, ám azok esetében is jelzett *Naplók naplója* történeteihöz, azaz az előzményekhez való kapcsolódást, a kontinuitást mutatja. S természetesen jelzi a világlátás folytonosságát is.

A könyv egy kis filozófiai traktátussal indul, melyben a szerző úgy véli, hogy „a filozófiában [...] minden pusztá lábjegyzet Platónhoz” [9.]. „A *Gorgiaszban* már együtt van minden – írja –, az agnosztikus Kant [...] Kalliklészként a demokráciaellenes Nietzsche [...] s Szókratész néven a tudást, az eszmét legfőbb erőnek tartó Hegel”. Lám, e whiteheadi ihletés, az életünket leképező filozófiai áramlatoknak bár erősen egyszerűsített, mégis meglepően találó mintázata. Majd a felskiccelt tudásvágy és agnoszticizmus pólusai között szerzőnk nyomban gondolatkalandozásba kezd: „Az ember nem megismerni akar – írja –, hanem kiismerni”. Ám, hogy a két metódus – a munka materialitása és a magát kiismerni akaró idealizmus – közti különbségtévés elmarad, a következő oldalakon visszatalálni látszik a szókratészi idillhez: „a *munka* [kiemelés: B. G.] teremti újra a belső embert” [11.]. Íme, a megismerés és a kiismerés fix pontjai között el- s visszagravitáló bizonytalanság, avagy íme, a tózséri világlátás tipikus szerkezete.

S ezt tapasztalhatjuk akkor is, amikor a családi eseményekről, a pályafutás hullámzó, csapdákkal tűzdelt történeteiről, a honi, illetve a magyarországi pályatársakkal alakuló hol baráti, hol ambivalens viszonyról, vagy amikor akár az esztétikai s a politikai ideológiák szkillái és karübdiszzei közötti navigálás nehézségeiről van szó. S ezt tapasztalhatjuk például a szlovákság és a magyarság viszonyát érintő feljegyzések olvasásakor is.

A kötet lapjain ezek a legkülönbözőbb összefüggésekben kerülnek szóba, utalva a viszony permanensen konfliktusos voltára, ám anélkül, hogy azokból a zsákutcás helyzetekből, amelyeket példákkal interpretál, értékel, s amelyeket mai viszonyainkkal kontextusba helyez, valamiféle kiutat keresne. Anélkül, hogy annak a permanens nemzeti időcsapdának, amelyben leledzünk, még ha utópisztikus, de valamiféle logikus alternatíváját érzékeltetné.

Történetmozaikjaiban száz év eseményei elevenednek meg előttünk. Az impériumváltás pozsonyi történései kapcsán megjegyzi, hogy Pozsonyt nem is a szlovákok, hanem a morvák foglalták el, s hogy – tegyük hozzá –, az akkoriban 40–40%-ban németek és magyarok, s 20%-ban szlovákok lakta város erőszakos megszállása ellen tiltakozók sorozatos tüntetéseire a megszálló légionáriusok kilenc halálos áldozatot követelő sortűzzel válaszoltak. A csehszlovák négy nyolcas, '18, '38, '48, '68, történetébe vice versa sok minden belefér, még a magyarság jövőjére árnyékot vető *nemzeti önkirekesztés* jelenségét ostorozó sorai is: „[E]gy közvéleménykutatás szerint a magyar népesség 76%-a csak a magyarországi állampolgárokat tartja magyaroknak” [154.]. Azaz a határon túli magyarság – aki cseszkó, bocskoros vagy jugó – sokak szemében nem tekinthető a nemzet részének. S e sajnálatos jelenség a határon túli magyarság asszimilációját fölöttébb gyorsítja. A mai Szlovákia területét tekintve, mint írja, a magyarság létszáma száz év alatt majdnem megfeleződött. A kisebbségi sorban élőkre utalva jegyzi meg, kérdés, hogy a határon túli magyarság akár a szülőföldjén, akár az anyaországban, „meddig bírja ki a »másság« nem éppen kellemes állapotát” [155.].

A számos egyéb témához fűzött reflexió közül – irodalom, nyelvtudomány, transzcendencia, napi politika stb. –, maradván a nemzeti sorsot érintő bejegyzéseknél, érdemes néhány érdekes, életszerű biográfiai adatot idéznünk: „Apám még a határtalan magyar világban, 1898-ban született, számára nem létezett Trianon, sem az 1945 utáni határ-visszarendeződés” [51.]. Majd néhány oldallal később már a saját gyermekkorának élményvilágából merítve írja, hogy egy rimaszombati útja alkalmából a „legerősebb élményem nem [...] a városhoz kötődik, hanem szülőfalumhoz, Péterfalához”, közelebbről is a Vámházhoz, amelyet még Trianon után a „cseh fináncok építettek”. „Gömörországnak ebben a kietlen sarkában nagyon sokáig ez a Vámház volt talán az egyetlen emeletes épület”. „Én akkor kezdtem vele ismerkedni [...] [a negyvenes évek legelején], [...] mikor a falunk megint Magyarországhoz került”. Majd a „háború utáni években magyarországi iskolákban tanultam, egészen 1950-ig, s itt szökdöstem át a határon”. S ez 1945 után, a jogfosztás éveiben nem volt ritka jelenség. „Péterfalán ez alkalommal az volt a legnagyobb élményem – írja –, hogy a Vámháznak már csak a hült helyét láthattuk” [91.]. Lebontották.

De ebbe a csokorba köthetjük azt a naplóbejegyzést is, melyben olvasóját immár jelenünk idejébe röptetve (2009) a készülő nyelvtörvényt panaszolja fel: „Ha elfogadják az új javaslatot, a magyarul tudó orvosnak a rendelőjében vagy a kórházban pénzbüntetés terhe alatt tilos lesz magyarul beszélnie a páciensével” [115.]. Vagy: „Robert Fico, a szlovák miniszterelnök nemrég a révkomáromi Szent István-szobor felállítása alkalmából egyenesen azt mondta, hogy István király az uralkodása alatt *könyörtelen magyarosító politikát* folytatott” [118.]. Ezzel kapcsolatban jegyzi meg szerzőnk, hogy „Szent István, azaz »Svätý Štefan« a szlovák történelemtudatban egyenlő a szlovákság »ezeréves elnyomásának« gondolatával”. S még ebben a naplójegyzetben írja, hogy „[a] mai sajtó viszont azzal van tele, hogy a komáromi Duna-hídon Fico karhatalmistái visszafordították a Szent István-szobor avatóünnepségére igyekvő Sólyom Lászlót”, s hogy Budapesten „[t]egnapelőtt, augusztus 20-án [...] a magyar köztársasági elnök kitüntetésekkel osztogatott. Az egyik kitüntetett pszichológus mondta: »A pszichológus olyan orvos, aki fél a vértől«. A magyar köztársasági elnök rossz pszichológus és ráadásul a vértől is fél” [119.].

A napló a szabad asszociációk műfaja. S a műfaj nyújtotta lehetőségeket Tózsér Árpád maximálisan, olykor bravúrosan ki is használja. A Napló impozáns kulturális ismeretanyagot görget, melynek szokványostól elütő kezelése az olvasó fantáziáját is megmozgatja. Ezért jeleztük fentebb, hogy szerzőnk sokrétű figyelme ellenére sem keres választ sem az évszázados szlovák–magyar viszony, sem az Európai Uniónak a nemzetállami feltételekből adódó anomáliáira. Ezekre a könyvében sorjázottatott bőséges ismeretanyag dacára sem próbál, még ha utópisztikus, de valamiféle logikus, organikus alternatívát ajánlani. Hogy a „lebontották” effektus előbb vagy utóbb Európa népeinek élményévé válhasson.

A fentiek alapján kis túlzással akár azt is mondhatnánk, hogy az elmúlt száz év európai történelme a nemzetállami érdekek érvényesítéséért folyt háborúk története volt. S ezen a mostanság jobbadán a felszín alatt zajló turbulencián az Európai Unió kibővített léte sem változtatott. Mondhatjuk tehát, hogy az Európai Unió jelenlegi egyenlőtlenségeket működtető nemzetállami gyakorlata mind a nyelvhasználat, mind az államberendezkedés terén úgy az integrációt, mint az emancipációt értékként felmutató alternatíva után kiált. Bár egy ilyen fejlődési irányról manapság inkább csupán egy bölcséleti szempontból felmerülő, s nem mint elhatározott, aktuális, napi politikai program megvalósulásáról beszélhetünk, mégis, vagy éppen ezért, a Napló kritikai értékelése során erről a jövőt anticipáló, utópisztikus etalonról sem feledkezhetünk meg.

Természetes [demokratikus] körülmények között a nyelvhasználat egy [identitás] megkülönböztető funkció nélküli, elsősorban eszközszerpet betöltő kommunikációs médium, míg nemzetállami, az államnyelv dominanciáját [egyenlőtlenséget] működtető körülmények között a nyelvhasználat a nem hivatalos nyelvet beszélőkre a megkülönböztetés eszközeként, az államnyelvet elsajátító kényszer erejével hat. Demokratikus, emancipatorikus uniós gyakorlat esetében ezért az európai közösség államnyelve csak egy olyan semleges, közvetítő nyelv lehet, amely hivatalos nyelvként egyetlen nép anyanyelvét sem kényszeríti más népekre. Ez a nyelv pedig a minden más nép anyanyelvétől egyenlő távolságot tartó eszperantó nyelv. Ugyanakkor mivel az eszperantó egyetlen népnek sem anyanyelve, ezért a demokrácia próbaköveként az Unió közvetítő, [hivatalos] nyelvénél csupán egy, a meghonosítását segítő közös politikai gesztus teheti. Erre persze lehet azt mondani, hogy manapság mindez csupán utópia, ám a disztópia, az utópia negatív párjaként, világunkat olyan csapdákkal teli, az emberi szabadságot sokfajta veszéllyel és korlátozással fenyegetett világnak mutatja, amelyhez viszonyítva az emancipatorikus fejlődés nem csupán utópia, hanem elengedhetetlen alternatíva is.

Mert ahhoz, hogy végre a történelem lapjaira vonuljanak vissza a múlt kísértetei, az is kell, hogy ne csak a napló műfajának jellege tágítsa a teret, hanem a Naplónak az a tapasztalata is, hogy amikor szerzőnk Hegel vagy Szókratész nyomdokain halad, közelebb áll az evilági igazsághoz, a múltat a jövőhöz kötő utópiához, mint mikor árbóchoz kötözött Odüsszeuszként az agnoszticizmus, a misztika, a transzcendencia szírenjeniek az énekét hallgatva hajózik. *[Kalligram]*

BERETI GÁBOR